

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a treia)

8 mai 2019*

„Trimitere preliminară – Egalitate de tratament între bărbați și femei în domeniul securității sociale – Directiva 79/7/CEE – Articolul 4 – Interzicerea oricărei discriminări pe criterii de sex – Discriminare indirectă – Munca pe fracțiune de normă – Calculul pensiei pentru limită de vârstă”

În cauza C-161/18,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Tribunal Superior de Justicia de Castilla y León (Curtea Superioară de Justiție din Castilia și León, Spania), prin decizia din 17 ianuarie 2018, primită de Curte la 27 februarie 2018, în procedura

Violeta Villar Láiz

împotriva

Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS),

Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS),

CURTEA (Camera a treia),

compusă din doamna A. Prechal (raportoare), președintă de cameră, domnii F. Biltgen, J. Malenovský și C. G. Fernlund și doamna L. S. Rossi, judecători,

avocat general: domnul H. Saugmandsgaard Øe,

grefier: doamna L. Carrasco Marco, administratoare,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 10 ianuarie 2019,

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru Villar Láiz, de R. M. Gil López, abogada;
- pentru Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) și Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS), de A. Alvarez Moreno și de G. Guadaño Segovia, letradas;
- pentru guvernul spaniol, de L. Aguilera Ruiz și de V. Ester Casas, în calitate de agenți;
- pentru Comisia Europeană, de S. Pardo Quintillán și de C. Valero, în calitate de agenți,

având în vedere decizia de judecare a cauzei fără concluzii, luată după ascultarea avocatului general,

* Limba de procedură: spaniola.

pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 21 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (denumită în continuare „carta”) și a articolului 4 din Directiva 79/7/CEE a Consiliului din 19 decembrie 1978 privind aplicarea treptată a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în domeniul securității sociale (JO 1979, L 6, p. 24, Ediție specială, 05/vol. 1, p. 192).
- 2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între doamna Violeta Villar Láiz, pe de o parte, și Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) [Institutul Național de Securitate Socială (INSS), Spania] și Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS) [Trezoreria Generală a Securității Sociale (TGSS), Spania], pe de altă parte, cu privire la calculul pensiei sale pentru limită de vârstă.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

Directiva 79/7

- 3 Articolul 1 din Directiva 79/7 prevede:

„Obiectul prezentei directive îl constituie aplicarea treptată, în domeniul securității sociale și al altor elemente ale protecției sociale prevăzute la articolul 3, a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în domeniul securității sociale, denumit în continuare principiul egalității de tratament.”

- 4 Potrivit articolului 3 alineatul (1) din această directivă:

„Prezenta directivă se aplică:

- (a) regimurilor juridice care asigură protecția împotriva următoarelor riscuri:

[...]

– limită de vârstă;

[...]”

- 5 Articolul 4 alineatul (1) din directiva menționată prevede:

„Principiul egalității de tratament presupune inexistența oricărei discriminări pe criterii de sex, în raport, direct sau indirect, în special cu starea civilă sau familială, îndeosebi în ceea ce privește:

- domeniul de aplicare al regimurilor și condițiile de acces la acestea;
- obligația de a cotiza și calculul cotizațiilor;
- calculul prestațiilor, inclusiv sporurile datorate celui alt soț și persoanelor aflate în întreținere și condițiile care reglementează durata și menținerea dreptului la prestații.”

Directiva 2006/54/CE

- 6 Considerentul (30) al Directivei 2006/54/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 5 iulie 2006 privind punerea în aplicare a principiului egalității de șanse și al egalității de tratament între bărbați și femei în materie de încadrare în muncă și de muncă (JO 2006, L 204, p. 23, Ediție specială, 05/vol. 8, p. 262) are următorul cuprins:

„Adoptarea unor reguli referitoare la sarcina probei joacă un rol important în ceea ce privește posibilitatea de a pune efectiv în aplicare principiul egalității de tratament. După cum a afirmat Curtea de Justiție, este necesar, prin urmare, să se adopte dispoziții astfel încât sarcina probei să revină părâtului atunci când există un caz aparent de discriminare, cu excepția procedurilor în care investigarea faptelor revine jurisdicției sau instanței naționale competente. Cu toate acestea, trebuie precizat că evaluarea faptelor care permit să se presupună existența unei discriminări directe sau indirecte rămâne de competența instanței naționale respective, în conformitate cu dreptul național și/sau cu practicile naționale. În plus, statelor membre le revine sarcina de a prevedea, indiferent de stadiul procedurii, un regim probatoriu mai favorabil reclamantului.”

- 7 Articolul 2 alineatul (1) din această directivă prevede:

„În sensul prezentei directive se înțelege prin:

[...]

- (b) «discriminare indirectă»: situația în care o dispoziție, un criteriu sau o practică aparent neutră ar dezavantaja în special persoanele de un anumit sex în raport cu persoane de celălalt sex, în afară de cazul în care această dispoziție, acest criteriu sau această practică este justificată în mod obiectiv de un scop legitim, iar mijloacele pentru a atinge acest scop sunt corespunzătoare și necesare;

[...]”

Dreptul spaniol

- 8 Articolul 209 alineatul 1 din Ley General de la Seguridad Social (Legea generală privind securitatea socială), în versiunea consolidată aprobată prin Real Decreto Legislativo 8/2015 (Decretul regal legislativ 8/2015) din 30 octombrie 2015 (BOE nr. 261 din 31 octombrie 2015, p. 103291, rectificare în BOE nr. 36 din 11 februarie 2016, p. 10898) (denumită în continuare „LGSS”), prevede:

„Cuantumul de bază al pensiei pentru limită de vârstă este coeficientul rezultat din împărțirea la 350 a bazelor de cotizare ale persoanei interesate în cursul celor 300 de luni imediat anterioare lunii care precedă evenimentul care dă naștere dreptului la prestație [...]”

- 9 A opta dispoziție tranzitorie din LGSS prevede:

„[...] Începând cu data de 1 ianuarie 2016, cuantumul de bază al pensiei pentru limită de vârstă este rezultatul împărțirii la 266 a bazelor de cotizare în cursul celor 228 de luni imediat anterioare lunii care precedă evenimentul care dă naștere dreptului la prestație [...]”

10 Conform articolului 210 alineatul 1 din LGSS:

„Cuantumul pensiei pentru limită de vârstă este stabilit prin aplicarea la cuantumul de bază, calculat în conformitate cu dispozițiile articolului precedent, a următoarelor procente:

- a) 50 % pentru primii 15 ani de cotizare;
- b) din al 16-lea an, fiecare lună suplimentară de cotizare conduce la aplicarea unui procent de 0,19 % între prima și cea de a 248-a lună și a unui procent de 0,18 % pentru lunile ulterioare acesteia din urmă, fără ca procentul aplicabil la cuantumul de bază să depășească 100 % [...]

[...]”

11 Pentru anul 2016, în conformitate cu cea de a noua dispoziție tranzitorie din LGSS, din al 16-lea an se aplică, pentru fiecare lună suplimentară de cotizare, un procent de 0,21 % între prima și cea de a 163-a lună, iar pentru fiecare din următoarele 83 de luni, un procent de 0,19 % până la procentul maxim de 100 %.

12 Articolele 245-248 din LGSS stabilesc normele aplicabile lucrătorilor angajați pe fracțiuni de normă în scopul acordării de prestații economice ale sistemului de securitate socială.

13 Articolul 245 din LGSS, intitulat „Protecția socială”, prevede:

„1. Protecția socială aferentă contractelor de muncă pe fracțiuni de normă este guvernată de principiul asimilării lucrătorului pe fracțiuni de normă cu un lucrător cu normă întreagă [...]

2. Normele stabilite în prezenta secțiune se aplică lucrătorilor cu contract pe fracțiuni de normă, cu contract de suplینire pe fracțiuni de normă și cu contract denumit «*fijo-discontinuo*», în conformitate cu articolele 12 și 16 din versiunea reformată a Ley del Estatuto de los Trabajadores [(Legea privind statutul lucrătorilor)], care intră în domeniul de aplicare al sistemului general, inclusiv lucrătorilor pe fracțiuni de normă sau cu contract *fijo-discontinuo* care intră sub incidența sistemului special pentru lucrătorii casnici.”

14 Potrivit articolului 246 din LGSS, intitulat „Cotizare”:

„1. Baza cotizațiilor la securitatea socială și a contribuțiilor colectate împreună cu acestea este întotdeauna lunară și este constituită din remunerațiile primite în mod efectiv în funcție de orele lucrate, atât cele normale, cât și cele suplimentare.

2. Baza cotizațiilor astfel stabilită nu poate fi inferioară valorilor stabilite pe cale normativă.

3. Orele suplimentare dau naștere unor cotizații de securitate socială potrivit aceluiași baze și procente ca orele normale.”

15 Articolul 247 din LGSS, referitor la calculul perioadelor de cotizare, prevede:

„În scopul justificării perioadelor de cotizare necesare pentru a avea dreptul la prestații pentru limită de vârstă, de incapacitate permanentă, de deces și de supraviețuire, de incapacitate temporară, de maternitate și de paternitate, se aplică următoarele norme:

- a) Diferitele perioade în care lucrătorul a fost asigurat în baza unui contract pe fracțiuni de normă sunt luate în considerare indiferent de durata timpului de lucru corespunzător fiecăreia dintre acestea.

În acest scop, coeficientul de reducere aferent muncii pe fracțiune de normă, care este determinat prin procentul din timpul de lucru pe fracțiune de normă realizat în comparație cu timpul de lucru realizat de un lucrător cu normă întreagă comparabil, se aplică asupra perioadei de afiliere efectuate în baza unui contract pe fracțiune de normă, rezultatul fiind numărul de zile considerate ca fiind efectiv cotizate pentru fiecare perioadă.

Dacă este cazul, trebuie să se adauge la numărul de zile care rezultă din acest calcul zilele de cotizare cu normă întreagă, rezultatul fiind numărul total al zilelor de cotizare care intră în calcul pentru accesul la prestații.

- b) Odată determinat numărul zilelor de cotizare atestate, este necesar să se calculeze coeficientul de reducere global referitor la munca pe fracțiune de normă, acesta corespunzând procentului pe care îl reprezintă numărul de zile lucrate și contabilizate ca făcând obiectul cotizării, în conformitate cu dispozițiile literei a) de mai sus, raportat la numărul total de zile de afiliere de-a lungul vieții profesionale a angajatului. [...]
- c) Perioada minimă de cotizare impusă lucrătorilor pe fracțiune de normă pentru fiecare dintre prestațiile economice pentru care o astfel de perioadă este stabilită este obținută după aplicarea generală la perioada vizată a coeficientului global aferent muncii pe fracțiune de normă menționat la litera b).

În ipotezele în care, pentru accesul la prestația economică corespunzătoare, este necesar ca o parte sau întreaga perioadă minimă de cotizare impusă să fie cuprinsă într-un anumit termen, coeficientul de reducere global referitor la munca pe fracțiune de normă se aplică pentru stabilirea perioadei de cotizare exigibile. Spațiul temporal în care perioada exigibilă va trebui să fie cuprinsă este, în orice caz, cel stabilit în mod general pentru prestația în cauză.”

16 Articolul 248 din LGSS, intitulat „Cuantumul prestațiilor economice”, prevede:

„1. Stabilirea cuantumului de bază al prestațiilor economice este reglementată de următoarele norme:

- a) Cuantumul de bază al prestațiilor pentru limită de vârstă și de incapacitate permanentă este calculat în conformitate cu norma generală.

[...]

2. În scopul calculării pensiilor pentru limită de vârstă și de incapacitate permanentă care rezultă dintr-o boală comună, perioadele care nu fac obiectul obligației de cotizare vor fi luate în considerare ținând seama de baza minimă de cotizare aplicabilă în fiecare moment, pentru numărul de ore prevăzute în contractul de muncă.

3. În vederea stabilirii cuantumului pensiilor pentru limită de vârstă și de incapacitate permanentă care rezultă dintr-o boală neprofesională, numărul zilelor de cotizare calculat în conformitate cu dispozițiile articolului 247 alineatul 2 litera a) este majorat prin [...] aplicarea unui coeficient de 1,5, fără ca numărul de zile astfel obținut să poată depăși perioada de angajare pe fracțiune de normă.

Procentul care trebuie aplicat la cuantumul de bază respectiv se stabilește în conformitate cu grila generală la care face trimitere articolul 210 alineatul 1, cu următoarea excepție:

[...]”

Litigiul principal și întrebările preliminare

- 17 Din decizia de trimitere reiese că doamna Villar Láiz a solicitat INSS plata unei pensii pentru limită de vârstă.
- 18 INSS i-a acordat o pensie pentru limită de vârstă de la data de 1 octombrie 2016, a cărei valoare a fost calculată prin înmulțirea cuantumului de bază cu un coeficient de reducere de 53 %, acest coeficient ținând seama de faptul că doamna Villar Láiz a lucrat pe fracțiuni de normă în cursul unei părți semnificative a vieții sale profesionale.
- 19 Conform explicațiilor instanței de trimitere, acest quantum de bază rezultă din media bazelor de cotizare, calculate în funcție de salariile primite efectiv pentru orele efectuate și pentru care s-au plătit cotizații de-a lungul unui număr de ani înainte de pensionare.
- 20 Doamna Villar Láiz a solicitat ca, pentru calculul cuantumului pensiei sale pentru limită de vârstă, să fie aplicat un coeficient de 80,04 %, astfel încât perioadele de muncă pe fracțiuni de normă să fie luate în considerare în același mod ca și când ar fi vorba despre perioade cu normă întreagă.
- 21 Întrucât această cerere a fost respinsă, doamna Villar Láiz a formulat o acțiune la Juzgado de lo Social n° 4 de Valladolid (Tribunalul pentru Litigii de Muncă nr. 4 din Valladolid, Spania). Ea a arătat că diferența de tratament instituită prin reglementarea națională se află la originea unei discriminări indirecte pe criteriul de sex, întrucât majoritatea lucrătorilor pe fracțiuni de normă sunt femei.
- 22 Prin hotărârea din 30 iunie 2017, Juzgado de lo Social n° 4 de Valladolid (Tribunalul pentru Litigii de Muncă nr. 4 din Valladolid) a respins acțiunea, pentru motivul că tratamentul diferit aplicat lucrătorilor pe fracțiuni de normă cu ocazia calculului pensiei pentru limită de vârstă nu constituie o discriminare, din moment ce formula aplicată urmărește să adapteze calculul la cotizațiile plătite, în conformitate cu principiul *pro rata temporis*.
- 23 Doamna Villar Láiz a declarat apel împotriva acestei hotărâri în fața instanței de trimitere.
- 24 Potrivit explicațiilor instanței menționate, sistemul de calcul al pensiei pentru limită de vârstă a fost introdus în urma pronunțării Hotărârii nr. 61/2013 a Tribunal Constitucional (Curtea Constituțională, Spania) din 14 martie 2013. În această hotărâre, Tribunal Constitucional (Curtea Constituțională), ținând seama de Hotărârea Curții din 22 noiembrie 2012, Elbal Moreno (C-385/11, EU:C:2012:746), a declarat neconstituțional sistemul anterior, care, pentru accesul la pensia pentru limită de vârstă, lua în considerare perioadele de muncă pe fracțiuni de normă proporțional cu timpul de lucru cu normă întreagă, aplicând însă un coeficient multiplicator de 1,5. În temeiul acestui sistem, dacă timpul lucrat astfel calculat nu depășea 15 ani, lucrătorul nu avea acces la o pensie pentru limită de vârstă. În temeiul reformei intervenite, legiuitorul a modificat sistemul de acces la pensia pentru limită de vârstă, introducând totodată, pentru calculul cuantumului pensiei, un coeficient de reducere pentru lucrătorii care au lucrat pe fracțiuni de normă.
- 25 Ca regulă generală, quantumul pensiei ar corespunde cuantumului de bază, întemeiat pe media bazelor de cotizare din anii precedenți pensionării, înmulțit cu un procent stabilit în funcție de numărul anilor de cotizare.
- 26 În ceea ce îi privește în special pe lucrătorii pe fracțiuni de normă, modalitățile de calcul al acestui procent sunt prevăzute la articolul 247 din LGSS. Ar rezulta din articolul menționat că perioadele de muncă pe fracțiuni de normă nu sunt luate în calcul în mod integral, ci proporțional cu caracterul lor parțial, prin aplicarea unui coeficient de reducere corespunzător procentului pe care îl reprezintă timpul de lucru pe fracțiuni de normă al lucrătorului în raport cu cel al unui lucrător comparabil angajat cu normă întreagă.

- 27 În sfârșit, conform articolului 248 alineatul 3 din LGSS, numărul zilelor de cotizare stabilit pe baza acestui calcul este majorat prin aplicarea unui coeficient de 1,5, fără ca numărul zilelor care rezultă de aici să poată depăși numărul celor care au determinat efectiv o cotizare.
- 28 Potrivit aceleiași instanțe, rezultă că, în cazul unor perioade de muncă pe fracțiuni de normă, dreptul spaniol are de cele mai multe ori efecte nefavorabile pentru lucrătorii pe fracțiuni de normă în raport cu lucrătorii cu normă întreagă și numai în anumite cazuri, minoritare, efectele sunt neutre, atunci când coeficientul de reducere aferent muncii pe fracțiuni de normă este mai mare sau egal cu două treimi din munca cu normă întreagă.
- 29 Rezultă că sistemul de calcul al pensiei ar fi dublu prejudiciabil în cazul unei munci pe fracțiuni de normă. Astfel, pe lângă faptul că salariul unui lucrător pe fracțiuni de normă și, prin urmare, cuantumul de bază aplicabil sunt inferioare celor ale unui lucrător cu normă întreagă, acest sistem ar reduce, proporțional cu caracterul parțial al timpului de lucru, perioada de cotizare luată în considerare pentru stabilirea procentului aplicabil la cuantumul de bază.
- 30 Or, potrivit explicațiilor instanței de trimitere, caracterul prejudiciabil al sistemului național de calcul al pensiei pentru limită de vârstă în cazul muncii pe fracțiuni de normă privește în principal femeile, dat fiind că, potrivit Instituto Nacional de Estadística (Institutul Național de Statistică, Spania), în primul trimestru al anului 2017, 75 % dintre lucrătorii pe fracțiuni de normă erau femei.
- 31 În aceste condiții, instanța de trimitere consideră că dispozițiile în discuție în litigiul principal atrag o discriminare indirectă pe criterii de sex, contrară articolului 4 alineatul (1) din Directiva 79/7 și articolului 21 din cartă. Astfel, dispozițiile naționale în discuție nu ar părea să urmărească un obiectiv legitim de politică socială sau, cel puțin, nu ar fi proporționale cu un asemenea obiectiv.
- 32 Instanța de trimitere consideră că este imposibil să interpreteze LGSS într-un mod conform cu articolul 4 alineatul (1) din Directiva 79/7. În această privință, ea precizează în plus că o reglementare națională precum cea în discuție în litigiul principal nu ar putea, în temeiul jurisprudenței Tribunal Constitucional (Curtea Constituțională), să fie înlăturată de o instanță spaniolă, cu excepția cazului în care aceasta a sesizat Curtea cu o trimitere preliminară sau Tribunal Constitucional (Curtea Constituțională) cu o chestiune prealabilă de constituționalitate.
- 33 În aceste condiții, Tribunal Superior de Justicia de Castilla y León (Curtea Superioară de Justiție din Castilia și Leon) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:
- „1) În conformitate cu legislația spaniolă, pentru a calcula pensia pentru limită de vârstă, trebuie să se aplice la baza de calcul stabilită pe baza salariilor din ultimii ani un procent în funcție de anii pentru care au fost plătite cotizații pe durata întregii vieți profesionale. O normă de drept intern precum cea prevăzută la articolele 247 litera a) și 248 alineatul 3 din [LGSS], care reduce anii de cotizare luați în considerare pentru aplicarea procentului în cazul perioadelor lucrate pe fracțiuni de normă trebuie considerată contrară articolului 4 alineatul (1) din Directiva [79/7] a Consiliului din 19 decembrie 1978 privind aplicarea treptată a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în domeniul securității sociale? Articolul 4 alineatul (1) din Directiva [79/7] impune ca anii de cotizare luați în considerare pentru stabilirea procentului aplicabil la calcularea pensiei pentru limită de vârstă să fie determinați în același mod pentru lucrătorii cu normă întreagă și pentru lucrătorii pe fracțiuni de normă?
- 2) O normă de drept intern precum cea în discuție în prezenta cauză trebuie considerată, de asemenea, contrară articolului 21 din [cartă], astfel încât instanța națională are obligația de a garanta deplina eficacitate a cartei și de a lăsa neaplicate dispozițiile legislative de drept intern în discuție, fără să solicite sau să aștepte abrogarea sa prealabilă de către legiuitor sau prin intermediul oricărei alte proceduri constituționale?”

Cu privire la întrebările preliminare

Cu privire la prima întrebare

- 34 Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 4 alineatul (1) din Directiva 79/7 trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări a unui stat membru precum cea în discuție în litigiul principal, potrivit căreia cuantumul pensiei pentru limită de vârstă de tip contributiv al unui lucrător pe fracțiune de normă este calculat prin înmulțirea unui quantum de bază, stabilit pornind de la remunerațiile efectiv percepute și cotizațiile efectiv plătite, cu un procent care este proporțional cu durata perioadei de cotizare, această perioadă fiind ajustată cu un coeficient de reducere egal cu raportul dintre timpul de lucru pe fracțiune de normă realizat efectiv și timpul de lucru realizat de un lucrător cu normă întreagă comparabil și majorată prin aplicarea unui coeficient de 1,5.
- 35 Articolul 4 alineatul (1) din această directivă interzice orice discriminare pe criterii de sex, directă sau indirectă, în ceea ce privește printre altele calculul prestațiilor în domeniul securității sociale.
- 36 În această privință, este necesar să se constate de la bun început că o reglementare națională precum cea în discuție în litigiul principal nu constituie o discriminare directă pe criterii de sex, din moment ce se aplică fără a face distincție între lucrătorii de sex masculin și lucrătorii de sex feminin.
- 37 În ceea ce privește problema dacă o astfel de reglementare constituie o discriminare indirectă, trebuie amintit că, în contextul Directivei 79/7, această noțiune trebuie să fie înțeleasă în același mod ca în contextul Directivei 2006/54 [a se vedea în acest sens Hotărârea din 26 iunie 2018, MB (Schimbare de sex și pensie pentru limită de vârstă), C-451/16, EU:C:2018:492, punctul 34]. Or, reiese din articolul 2 alineatul (1) litera (b) din Directiva 2006/54 că reprezintă o discriminare indirectă pe criterii de sex situația în care o dispoziție, un criteriu sau o practică aparent neutră ar defavoriza în special persoanele de un anumit sex în raport cu persoane de celălalt sex, în afară de cazul în care această dispoziție, acest criteriu sau această practică este justificată în mod obiectiv de un scop legitim, iar mijloacele pentru a atinge acest scop sunt corespunzătoare și necesare.
- 38 Existența unui asemenea dezavantaj special ar putea fi stabilită, printre altele, dacă s-ar dovedi că o reglementare precum cea în discuție în litigiul principal afectează în mod negativ o proporție mult mai mare a persoanelor de un anumit sex în raport cu persoane de celălalt sex (a se vedea în acest sens Hotărârea din 14 aprilie 2015, Cachaldora Fernández, C-527/13, EU:C:2015:215, punctul 28 și jurisprudența citată). Revine instanței naționale sarcina de a aprecia dacă această situație se regăsește în cauza principală.
- 39 În ipoteza în care, precum în speță, instanța națională dispune de date statistice, Curtea a statuat deja că cea mai bună metodă de comparație constă în compararea, pe de o parte, a proporțiilor de lucrători care sunt și, respectiv, care nu sunt afectate de norma în discuție în cadrul forței de muncă masculine și, pe de altă parte, a acelorași proporții în cadrul forței de muncă feminine. Nu este suficientă luarea în considerare a numărului de persoane afectate, dat fiind că acest număr depinde de numărul de lucrători activi în statul membru în ansamblu, precum și de repartizarea lucrătorilor de sex masculin și a lucrătorilor de sex feminin în statul membru respectiv (a se vedea în acest sens Hotărârea din 9 februarie 1999, Seymour-Smith și Perez, C-167/97, EU:C:1999:60, punctul 59).
- 40 În această privință, revine instanței naționale sarcina de a aprecia în ce măsură datele statistice prezentate în fața sa, care caracterizează situația forței de muncă, sunt valabile și dacă acestea pot fi luate în considerare, cu alte cuvinte dacă în special ele nu sunt expresia unor fenomene pur fortuite sau conjuncturale și dacă, în general, sunt semnificative (a se vedea în acest sens Hotărârea din 9 februarie 1999, Seymour-Smith și Perez, C-167/97, EU:C:1999:60, punctul 62, precum și jurisprudența citată).

- 41 În speță, din decizia de trimitere reiese că dispozițiile naționale în discuție în litigiul principal au cel mai adesea efecte nefavorabile pentru lucrătorii pe fracțiune de normă în raport cu lucrătorii cu normă întreagă. Doar într-un număr redus de cazuri aceste dispoziții sunt lipsite de astfel de efecte grație caracterului atenuant al măsurii care constă, pentru lucrătorii pe fracțiune de normă, în majorarea numărului zilelor de cotizare reținut prin aplicarea unui coeficient de 1,5.
- 42 Pe de altă parte, datele statistice menționate de instanța de trimitere în cererea sa de decizie preliminară arată că, în primul trimestru al anului 2017, Spania avea 15 906 700 de salariați, dintre care 8 332 000 de bărbați și 7 574 600 de femei. În aceeași perioadă, numărul salariaților pe fracțiune de normă era de 2 460 200 (15,47 % din totalul salariaților), dintre care 613 700 de bărbați (7,37 % din totalul salariaților de sex masculin) și 1 846 500 de femei (24,38 % din totalul salariaților de sex feminin). Din aceste date rezultă că, în perioada respectivă, aproximativ 75 % dintre lucrătorii pe fracțiune de normă erau femei.
- 43 Guvernul spaniol invocă însă faptul că, din totalul dosarelor de pensie pentru limită de vârstă tratate cu un rezultat favorabil de INSS în anii 2014-2017 și în care perioadele de muncă și de cotizare pe fracțiune de normă au fost luate în considerare ținând cont de indicele global privind munca pe fracțiune de normă, aproximativ 60 % priveau femei și 40 % bărbați.
- 44 În aceste condiții, este important de subliniat că, în ceea ce privește grupul lucrătorilor afectați în mod specific de dispozițiile naționale în discuție în litigiul principal, reiese din dosarul de care dispune Curtea că, pentru 65 % dintre lucrătorii pe fracțiune de normă, și anume cei care au lucrat, în medie, mai puțin de două treimi din durata normală a unui lucrător cu normă întreagă, coeficientul de reducere aplicabil la cuantumul de bază este mai mic decât cel aplicabil la cuantumul de bază al lucrătorilor cu normă întreagă. Rezultă că lucrătorii pe fracțiune de normă redusă suferă un dezavantaj ca urmare a aplicării acestui coeficient de reducere.
- 45 După cum s-a arătat deja la punctul 40 din prezenta hotărâre, este de competența instanței de trimitere să verifice dacă aceste date sunt valabile, reprezentative și semnificative. În această privință, trebuie amintit în special că comparația prezentată la punctul 39 din prezenta hotărâre trebuie să vizeze, în speță, grupul de lucrători pe fracțiune de normă redusă ca grup de lucrători afectat în mod real de reglementarea în discuție în litigiul principal.
- 46 Pe de altă parte, după cum rezultă de asemenea din considerentul (30) al Directivei 2006/54, evaluarea faptelor care permit să se presupună existența unei discriminări indirecte rămâne de competența instanței naționale, în conformitate cu dreptul național sau cu practicile naționale care pot prevedea, printre altele, că discriminarea indirectă poate fi dovedită prin orice mijloace, nu numai pe baza unor date statistice (a se vedea prin analogie Hotărârea din 19 aprilie 2012, Meister, C-415/10, EU:C:2012:217, punctul 43).
- 47 În cazul în care instanța de trimitere, în temeiul datelor statistice prezentate și, după caz, al altor elemente pertinente, ar ajunge la concluzia că reglementarea națională în discuție în litigiul principal le dezavantajează în special pe femei în raport cu bărbații, o astfel de reglementare ar fi contrară articolului 4 alineatul (1) din Directiva 79/7, cu excepția cazului în care ar fi justificată de factori obiectivi și străini de orice discriminare pe criterii de sex.
- 48 Aceasta ar fi situația dacă mijloacele alese răspund unui obiectiv legitim al politicii sociale a statului membru a cărui legislație este în discuție, sunt apte să atingă obiectivul urmărit de aceasta și sunt necesare în acest scop (a se vedea în acest sens Hotărârea din 22 noiembrie 2012, Elbal Moreno, C-385/11, EU:C:2012:746, punctul 32 și jurisprudența citată).
- 49 În această privință, INSS și guvernul spaniol susțin că o reducere proporțională a pensiei pentru limită de vârstă în cazul muncii pe fracțiune de normă constituie expresia unui obiectiv general de politică socială urmărit de legiuitorul național, întrucât această corecție este esențială în cadrul unui sistem de

securitate socială de tip contributiv. Astfel, o asemenea reducere s-ar impune în raport cu principiile contribuției și egalității între lucrătorii pe fracțiuni de normă și lucrătorii cu normă întreagă și ar fi justificată în mod obiectiv prin faptul că, în cazul muncii pe fracțiuni de normă, pensia este contrapartida unei prestații de muncă și a unei contribuții la sistem mai puțin importante.

- 50 În această privință, trebuie amintit că simpla împrejurare că cuantumurile unor pensii pentru limită de vârstă sunt ajustate *pro rata temporis*, pentru a ține seama de o durată de lucru redusă a lucrătorului pe fracțiuni de normă în raport cu cea a lucrătorului cu normă întreagă, nu poate fi considerată ca fiind contrară dreptului Uniunii (a se vedea în acest sens Ordonanța din 17 noiembrie 2015, Plaza Bravo, C-137/15, EU:C:2015:771, punctul 27 și jurisprudența citată).
- 51 Cu toate acestea, Curtea a statuat de asemenea că o măsură care determină reducerea cuantumului unei pensii pentru limită de vârstă a unui lucrător într-un mod mai mult decât proporțional cu luarea în considerare a perioadelor sale de activitate pe fracțiuni de normă nu poate fi considerată justificată în mod obiectiv de faptul că pensia este în acest caz contrapartida unei prestații de muncă mai puțin importante (Hotărârea din 23 octombrie 2003, Schönheit și Becker, C-4/02 și C-5/02, EU:C:2003:583, punctul 93).
- 52 În speță, din decizia de trimitere reiese că reglementarea națională în discuție în litigiul principal conține două elemente care pot reduce cuantumul pensiilor pentru limită de vârstă ale lucrătorilor pe fracțiuni de normă. În primul rând, cuantumul de bază al pensiei pentru limită de vârstă este stabilit în funcție de bazele de cotizare, constituite din remunerațiile primite în mod efectiv în funcție de orele lucrate. Rezultă de aici că acest quantum de bază este, pentru un lucrător pe fracțiuni de normă, mai mic decât quantumul de bază al unui lucrător cu normă întreagă comparabil. În al doilea rând, deși acest quantum de bază este înmulțit cu un procent care este proporțional cu numărul zilelor de cotizare, acest număr de zile este el însuși ajustat cu un coeficient de reducere egal cu raportul dintre timpul de lucru pe fracțiuni de normă realizat efectiv de lucrătorul în cauză și timpul de lucru realizat de un lucrător cu normă întreagă comparabil.
- 53 Desigur, acest al doilea element este atenuat de faptul că, în conformitate cu articolul 248 alineatul 3 din LGSS, numărul zilelor de cotizare stabilit după aplicarea coeficientului de reducere este majorat prin aplicarea unui coeficient de 1,5.
- 54 Cu toate acestea, trebuie subliniat că primul element, și anume faptul că quantumul de bază este, pentru un lucrător pe fracțiuni de normă, în calitate de contrapartidă a unei prestații de muncă mai puțin importante, inferior cuantumului de bază al unui lucrător cu normă întreagă comparabil, este deja de natură să permită atingerea obiectivului urmărit, care constă printre altele în protejarea sistemului de securitate socială de tip contributiv.
- 55 Prin urmare, aplicarea în plus a unui coeficient de reducere aferent muncii pe fracțiuni de normă depășește ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivului menționat și atrage în privința grupului lucrătorilor care au lucrat pe fracțiuni de normă redusă, adică mai puțin de două treimi dintr-o muncă cu normă întreagă comparabilă, o reducere a cuantumului pensiei pentru limită de vârstă superioară celei care ar rezulta exclusiv din luarea în considerare *pro rata temporis* a timpului lor de lucru.
- 56 În aceste împrejurări, trebuie să se răspundă la prima întrebare că articolul 4 alineatul (1) din Directiva 79/7 trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări a unui stat membru precum cea în discuție în litigiul principal, potrivit căreia quantumul pensiei pentru limită de vârstă de tip contributiv al unui lucrător pe fracțiuni de normă este calculat prin înmulțirea unui quantum de bază, stabilit pornind de la remunerațiile efectiv percepute și cotizațiile efectiv plătite, cu un procent care este proporțional cu durata perioadei de cotizare, această perioadă fiind ea însăși ajustată cu un coeficient de reducere egal cu raportul dintre timpul de lucru pe fracțiuni de normă realizat efectiv și timpul de

lucru realizat de un lucrător cu normă întreagă comparabil și majorată prin aplicarea unui coeficient de 1,5, în măsura în care reglementarea menționată îi dezavantajează în special pe lucrătorii de sex feminin în raport cu lucrătorii de sex masculin.

Cu privire la a doua întrebare

- 57 Având în vedere răspunsul dat la prima întrebare, nu este necesar să se răspundă la a doua întrebare.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 58 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a treia) declară:

Articolul 4 alineatul (1) din Directiva 79/7/CEE a Consiliului din 19 decembrie 1978 privind aplicarea treptată a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în domeniul securității sociale trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări a unui stat membru precum cea în discuție în litigiul principal, potrivit căreia cuantumul pensiei pentru limită de vârstă de tip contributiv al unui lucrător pe fracțiune de normă este calculat prin înmulțirea unui cuantum de bază, stabilit pornind de la remunerațiile efectiv percepute și cotizațiile efectiv plătite, cu un procent care este proporțional cu durata perioadei de cotizare, această perioadă fiind ea însăși ajustată cu un coeficient de reducere egal cu raportul dintre timpul de lucru pe fracțiune de normă realizat efectiv și timpul de lucru realizat de un lucrător cu normă întreagă comparabil și majorată prin aplicarea unui coeficient de 1,5, în măsura în care reglementarea menționată îi dezavantajează în special pe lucrătorii de sex feminin în raport cu lucrătorii de sex masculin.

Semnături